

Els catalans a la conquesta de Granada

Autor: Marc Pons

Data de publicació: 06-02-2021

La investigació moderna revela que la conquesta del regne de Granada no va ser una empresa exclusivament castellana. La ideologia d'aquella guerra l'explica l'ambició expansiva de les corones catalano-aragonesa, castellano-lleonesa i portuguesa cap al continent africà. Per què Isabel no va assumir el paper que li corresponia fins al final de la campanya? Article d'en Marc Pons a El Nacional.cat. del 31 de gener del 2021.

Granada, 2 de gener de 1492. Fa 529 anys. El rei Boabdil, últim monarca nassarita de Granada lliurava les claus de la ciutat als Reis Catòlics. La historiografia nacionalista espanyola ha explicat aquella guerra (1481-1492) com la culminació de la mal anomenada Reconquesta, la restauració de la Hispània unitària i cristiana anterior a la conquesta àrab. I ha posat l'accent en el protagonisme de Castella, presentada com l'únic motor de l'empresa granadina. Però, en canvi, la investigació moderna revela que la conquesta del regne nassarita de Granada; no pretenia l'erradicació definitiva de l'islam a la península ibèrica; ni, tan sols, va ser una empresa exclusivament castellana. La ideologia d'aquella guerra l'explica l'ambició expansiva de les corones catalano-aragonesa, castellano-lleonesa, i portuguesa cap al continent africà.

Abans de Granada

Durant la centúria del 1300, un segle llarg abans de la guerra de Granada; catalans i portuguesos ja sovintejaven les costes atlàntiques africanes. Molt abans que Boabdil capitulés la rendició de Granada (1492), i, fins i tot, que la corona castellano-lleonesa iniciés la conquesta de les Canàries (1402); les cartes marines de l'època, que es conserven a la Bibliothèque Nationale de France, revelen la presència catalana i portuguesa a les illes afortunades, a la costa de Riu d'Or, o al delta del riu Senegal. Vaixells mercants que enarboren les barres catalanes o les rodelles portugueses; i petites factories amb noms inequívocs (Cap de l'Abad, Cap de Boixador). Una presència, amb un propòsit clarament comercial (especie, esclaus) que revela l'interès que despertava aquella regió entre les potències europees del moment.

També, abans que Granada

També, les fonts documentals, revelen que, durant la primera meitat de la centúria del 1400, dècades abans de la guerra de Granada; l'Andalusia castellana va conèixer una etapa de creixement demogràfic i econòmic sense precedents. Sevilla, i en menor mesura Cadis, Jerez o Sanlúcar; es van omplir de mercaders catalans, portuguesos, genovesos, francesos i neerlandesos; que comerciaven amb el nord d'Àfrica. Un exemple molt il·lustratiu d'aquest fenomen és la nissaga catalana Estopinyà, que a principis del segle XV, en nom del comte-rei Alfons el Magnànim, combatien els corsaris musulmans de l'estret de Gibraltar que entorpien el transit català cap a l'Atlàntic. Cap al 1430 s'emplacen a Jerez, i completada la campanya de Granada (1492); un membre d'aquella nissaga, Pere, lideraria la conquesta hispànica de Melilla (1497) i d'Orà (1509).

Molt abans que Granada

La guerra de Granada, oportunament vestida amb la ideologia religiosa imperant (l'expulsió del "moro", el triomf de la creu); no va ser la culminació de la Reconquesta; sinó que va ser un episodi més d'un conflicte amb una claríssima naturalesa econòmica. Les fonts documentals, una altra vegada, revelen que el 6 de setembre de 1339 (un segle i mig abans de l'inici de la guerra de Granada); una aliança formada per les cancelleries de Barcelona, Toledo, i Lisboa; es va enfrontar amb un bloc integrat pels regnes nassarita de Granada, marínida del Marroc, hàfsida d'Algèria; ... i la cristianíssima república de Gènova. La victòria de l'armada peninsular, comandada per Jofré Gilabert de Cruïlles, almirall de Catalunya, garantiria el control del mar d'Alboran (l'extrem occidental de la Mediterrània) i posaria la primera pedra en la conquesta de Granada.

Fragment d'un mapa penínsular de 1482 / Font: Cartoteca de Catalunya

La guerra de Granada

Una primera observació de les fonts, delata un claríssim intent castellà d'apropiació de l'empresa granadina. Andrés Bernaldez, el cronista d'Isabel la Catòlica, relata que el "cerco y toma de Granada" -es a dir l'operació que culminaria l'empresa granadina-; va ser obra, exclusivament, de les oligarquies castellanes: el Maestre de l'orde de Santiago; els ducs de Cadis i de Escalona; i els comtes de Tendilla, de Cifuentes, de Aguilar i de Ureña. Però, en canvi, quatre segles després (1892), l'historiador Joaquín Durán Lerchundi -premi d'investigació Cuarto Centenario de la Conquista- afirma que a l'arxiu històric de la ciutat, sospitosament, no es conserva cap dada al respecte. I, fruit de la seva investigació, afirma que "Fernando (el monarca catalano-aragonès) tomó el mando del ejército en abril de 1491 (...) hasta la rendición definitiva" (la de Granada).

El comandament de Ferran

En aquest punt es important destacar, que Ferran mai va tenir cap autoritat a Castella, més enllà de la regència que, de forma intermitent, va exercir després de la mort d'Isabel (1504), passats dotze anys de la conquesta de Granada. A les portes del palau reial de Toledo encara retrona el clam recurrent de l'aristocràcia castellana: "Viejo catalanote, vuélvete a tu nación". Llavors la qüestió que es planteja és: si la corona castellano-lleonesa era el motor d'aquella empresa; per què Isabel no va assumir el paper que li corresponia fins al final de la campanya?. Quina era la causa d'aquell canvi en la direcció de l'exèrcit?. El mateix Durán Lerchundi apunta que aquell fet es va produir en un moment crític: la preparació de l'assalt definitiu a la capital nassarita. Mentre tant, Isabel i la seva cort, s'arrepapaven a Moclin (a 20 quilòmetres al nord).

Representació dels Reis Catòlics (1469) / Font: Monestir de les Agustines, Madrigal (Castella)

El bloqueig naval català

Tots els historiadors moderns coincideixen en la idea que la conquesta de Granada no hauria estat possible sense el bloqueig naval al mar d'Alborán, que va impedir que el regne wattàssida de Fes, en aquell moment el principal aliat dels nassarites granadins, s'impliqués en el conflicte. Aquell operatiu naval, que les fonts documentals cataloguen de gran envergadura, va estar format per les Galeres de Catalunya; i per la "Armada de Vizcaya", de la corona castellano-lleonesa. No obstant això, les fonts revelen que les galeres catalanes -i el seu comandant, Galcerà de Requesens, almirall de Catalunya- van jugar un rol protagonista. La intervenció naval catalana culminaria amb la conquesta de Màlaga -el principal port del regne nassarita-; el 18 d'agost de 1487, després de sis mesos de setge (el més llarg i costós de la campanya granadina).

Gravat de Màlaga (1595) / Font: Cartoteca de Catalunya

La infanteria catalana

Abans i després de Màlaga, les forces militars catalanes van progressar terra endins, i van guanyar progressivament diverses places nassarites situades en el camí entre la costa i Granada. El Dietari de la Generalitat conté anotacions que consignen, per exemple, la conquesta "catalana" d'Àlora (1484); de Vélez-Màlaga (1486); de Vera (1487); de Cuevas (1487); o de Baza (1489). I diverses fonts, confirmen la presència de 2.000 cavallers i infants catalans en el setge i conquesta de la capital nassarita (1491-1492), que representarien el 40% dels 5.000 efectius de Ferran el Catòlic en aquell operatiu. Fins i tot a Bernáldez, se li escapa que "que los otros caballeros de Andalucia e los grandes de Castilla, como estaban tan cansados de venir de tan lejos a las otras guerras e cercos, no vinieron a este en persona, salvo enviaron sus capitanes con gente".

La Granada que va trobar Ferran

Quan Ferran va posar els peus a Granada es va trobar una ciutat totalment islàmica, que no conservava cap vestigi de la Elvira romano-visigòtica i cristiana que l'havia precedida en el temps. Però, en canvi, una carta de l'any 1351, redactada pels ambaixadors catalans a Granada relata que la immensa majoria de la població de la capital nassarita era d'origen autòcton; es a dir hispano-romans-visigots, que s'havien islamitzat abans, durant i després de la conquesta àrab (711). En les capitulacions de 1492 es va garantir la pervivència de la comunitat musulmana. La guerra religiosa, ... i la ruïna econòmica de Granada!!!; no arribaria fins l'any 1500 (vuit anys després de la conquesta), quan el castellaníssim cardenal Cisneros, amb l'espanyolíssim pretext de la unitat de la fe, iniciaria la persecució contra els granadins de confessió musulmana.

Marc Pons

Barcelona

Diumenge, 31 de gener de 2021

https://www.elnacional.cat/ca/cultura/marc-pons-catalans-conquesta-granada_578637_102.html